

Näkökulmia sotilastoiminnan perusteiden kirkastamiseen

Juha Mäkinen

Abstract

In this article I examine military activities in Finland and the rest of the world from a military pedagogic perspective. I acknowledge the fact that there are some regrettably narrow and unhelpful interpretations of the duties of a soldier in our society – interpretations that show a clear lack of recognition for the social, international and global significance of military activities.

The article is based on social science, leaning on my own (partly military pedagogic) research path, which provides a “ladder” with which to examine the unfortunately crisis-ridden core of military activities. The reason why military activities are currently in crisis is, as I assert, because of the “postmodern” narrowing of the significance of military operations and activities, distortions in the orientational and motivational basis of the role of soldiers, and deficiencies in education and self-education.

Johdanto

Myös suomalaisen asevoimadiskurssiin on ilmaantunut kenraali Charles C. Krulakin vuonna 1999 kehittämä käsite *strateginen korpraali*. Krulakin mukaan monissa tilanteissa yksittäinen (merijalkaväen)sotilas voi olla Yhdysvaltain ulkopolitiikan silmiinpistävin symboli. Hän voi potentiaalisesti vaikuttaa, ei ainoastaan taktisen tason tapahtumiin, vaan myös operatiivisen ja strategisen tason toimintaan.

On mielekästä pohtia, millaisiin merkitysyhteyksiin ja miten jäsentäen suomalaiset ”potentiaaliset strategiset korpraalit” mieltävät tekonsa osallistuessaan (sotilas)toimintaan? Suomalaisessa asevelvollisuusarmeijassa jokainen kansalaisotilas on vähintään ”potentiaalinen strateginen korpraali”. Hänen tulisi ymmärtää sotilastoiminnan perusteet myös laajemmissa yhteiskunnallisissa merkitysyhteyksissä niin asevelvollisuusaikanaan kuin myöhemmin mahdollisesti ammattisotilaana sotilasuransa myötä.

Sotilaspedagogiikka on hyvin varustautunut näihin kasvatuksellisiin haasteisiin esimerkiksi kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian mallein ja perusteluin. Perinteisesti sotilasta on pidetty toiminnan miehenä, joka parhaimmillaan on ollut taitava, jopa tietäväkin. Sotilaan perinteistä taitokeskeisyyttä, josta nykyisin puhutaan *osaamiskeskeisyytenä*, ilmentää osuvasti Samuel P. Huntingtonin teesi sotilaasta ”väkivallan hallinnoijana”. Nykyisin sotilas ymmärtäne aiempaa paremmin sotilastoiminnan yhteiskunnallisia ja globaaleja keskinäisriippuvaisuuksia.

Sittemmin tähän huntingtonilaiseen käsitykseen on juurtunut myös suomalaisessa sotilaskulttuurissa grossmanilainen tulkinta tappamisen keskeisyydestä sotiluudelle. Anglo-amerikkalaiset tuulet ovat puhaltaneet keskuuteemme moskoslaisen ”postmodernin” ajan asevoimatulkinnat ja Sennettin ”postmodernit” persoonan syöpymisen muodot. Lopputulos on aavistettavissa. Se on sotiluuden kriisi, joka ilmenee muun muassa suppeina tulkintoina sotilastoiminnan merkityksestä sekä orientaatio- ja motivaatioperustojen vääristyminä.

Sotilaspedagogiikassa, toisin kuin monilla muilla tieteenaloilla, tutkimusintressi ei ole pääsääntöisesti tekninen ilmeten esimerkiksi valittujen muuttujien korrelaatioiden tutkimisena¹. Sotilaspedagogiikka toki soveltaa ”teknisen” tutkimuksen tuloksia. Tieteenalan tutkimusintressit kohdistuvat ensisijaisesti sotilastoiminnan ymmärtämiseen ja toissijaisesti ihmisten voimaannuttamiseen kasvatuksen keinoin.

”Postmodernin” sotilastoiminnan yhteiskunnallisista merkitysyhteyksistä

Sotilas ei samaistu ”muurahaiseen” tai ”norsuun” vaikka häntä on eri tieteenaloilla rinnastettu milloin tietokoneeksi tai muurahaiseksi rihmastoissaan. Sotilaspedagogiikka asemoi sotilaan osaksi (sotilas)toimintaa ja verkottuneita toimintajärjestelmiä (Engström 2001; Toiskallio ym. 2009; Mäkinen 2006a; 2007; Mäkitalo 2001; Pihlainen ym. 2015). Sotilas saa eri merkityksiä riippuen siitä tarkastellaanko häntä esimerkiksi välineenä, kohteena, aikaansaannoksena tai toimijana.

Lähtökohtaisesti sotilas on aseistettu. Hänen vastuulleen on annettu mitä erilaisimpia välineitä ja käsitteellisiä työkaluja, jotta hän voi osallistua sotilastoimintaan tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Toiminta on kulttuurihistoriallisesti kehittyntä, yhteisöllistä, työnjaollista ja säännöin säädeltä kohdeorientoitunutta sekä aikaansaamiskeskeistä eli ”tulos- ja aikaansaannosorientoitunutta”. Toiminta asemoituu erilaisiin toimintaympäristöihin,

kulttuureihin ja konteksteihin, missä se saa konkreettisen, ja osin ristiriitaisen ilmenemismuotonsa (Mäkinen 2011a).

Aikaisemmalla tutkimuspolullani (ks. Mäkinen 2006a) olen käyttänyt esimerkkiä sokeasta miehestä keppinsä kanssa. Samaistan ymmärtämättömän ja sivistymättömän sotilaan ”sokeaksi”, joka ei ymmärrä sotilastoiminnan yhteiskunnallisia ja kansainvälisiä merkitysyhteyksiä tukeutuen toiminnassaan ”kun ne muutkin..” ja ”näin sotilaan kuuluu käyttäytyä” perusteluihin.

Tässä artikkelissa väitän, että niin *kansalais*sotilaille kuin *ammattis*sotilaille on tärkeää ymmärtää, kuinka hän hahmottaa toimintansa osana kulttuuriaan ja toimintaympäristöään. Mieltääkö sotilas olevansa *vain* perus- ja palvelusammunnoissa vai mieltääkö hän harjoittelevansa ja hankkivansa valmiuksia mahdollisia kriisejä varten? Entä kuinka hänen tulee mitoitaa voimankäyttö eri tilanteissa? Onko hän onnistunut vai epäonnistunut tehtävässään, jos hän joutuu turvautumaan aseensa käyttöön. Näistä pohdinoissa huntingtonilaiset ja grossmanilaiset tulkinnat osoittautuvat auttamattoman riittämättömäksi. Emmehän me kouluta ”norsuja posliinikauppaan”. Sotiluuden syvemmissä merkityksissä sotilaat ovat ensisijaisesti kansalaisia yhteiskunnan palveluksessa. Heillä tulee olla valmiuksia ja toimintakykyä niin kansallisiin kuin kansainvälisiin turvallisuusalan tehtäviin.

Tappamiskeskeisyyden ohella grossmanilaisuudessa on huomion arvoista sen esittämä ”analyysiyksikkö” (Grossman 1996, 188). Sen sijasta olen tutkimuspolullani hyödyntänyt kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian toimintajärjestelmällinnusta ja sen perusteluja (Engeström 1987; Mäkinen 2006a) etenkin siltä osin, kun tulkitsen niiden kehittävän sotilaspedagogista traditiota. Huntingtonilta on löydettävissä laajempia tulkintoja sotilaan keskeisistä taidoista, minkä johdosta se on hedelmällinen lähtökohta sotilaille. Huntingtonin (1957, 11) mukaan sotilaiden tulee organisoida, varustaa, ja kouluttaa sotilasjoukkoja sekä suunnitella ja johtaa niitä taisteluun ja taistelusta. Sitten sotilaille kuuluvien töiden ekspansio on jatkunut ei vähiten teknologisen ja yhteiskunnallisen kehityksen sekä globalisaation paineissa.

Väitän, että on Puolustusvoimien edun mukaista asemoida sotilastoiminta erilaisiin toimintaympäristöihin tai ”elämänpiireihin”. Tämä tarkoittaa sotilastoiminnan hahmottamista ei pelkästään *virka- ja työpaikkojen*, vaan myös *kodeissa* tapahtuvan kasvatuksen ja esimerkiksi etätyön kautta. Unohtaa ei sovi myöskään elinikäistä *oppimista* tai koko *maailman* kontekstissa tapahtuvaa kansainvälistä kriisinhallinnan ja sodankäyntiä. Erilaisiin toimintaympäristöihin sijoittuva *verkottunut toiminta* asettaa erilaisia mahdollisuuksia ja vaateita niin osaamiselle, sen kehittämiseksi kuin itse toiminnan kehittämiseksi (Engeström 2001; Mäkinen 2006a; 2007; Mäkitalo 2001; Pihlainen ym. 2015).

Viimeistään 1990-luvulta lähtien sotilastoiminnan, yhteiskunnallisen turvallisuustoiminnan ja kansainvälisen kriisinhallinnan toimintaympäristö on laajentunut siinä määrin, että se edellyttää kiinteää yhteistoimintaa viranomaisten ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kesken. Sotilaiden, kuten muidenkin turvallisuusalan professioiden ja ammattikuntien toiminta on jatkanut *historiallista* muutostaan, johon olen sotilaiden osalta syventynyt esimerkiksi artikkelissani ”Muuttuvat Puolustusvoimat – muuttumaton sotiluus?” (Mäkinen 2011a). Vastaavasti näin on käynyt myös muiden turvallisuusalan professioiden ja ammattikuntien toiminnalle ja tästä näkökulmasta edessä hämmöttää *yhteiskehittelyjen* aikakausi (Anttonen 2016).

Myös asevoimissa on ollut jo vuosikymmeniä käynnissä siirtymä verkostonäkökulmaan. Osin siirtymä on tapahtunut ”sotilastoiminnan vallankumouksen” (RMA; Revolution in Military Affairs) inspiroimana. Osana pitkäkestoista näkökulmasiirtymää Puolustusvoimissa on käytetty mitä erilaisimpia johtamismalleja tulosjohtamisesta, laatujohtamiseen, syväjohtamiseen, osaamisen johtamiseen ja pedagogiseen johtamiseen. Silti nykyisin Puolustusvoimien johtamisessa korostuu (hierarkkisen) linjaesikuntaorganisaation tulosjohtaminen ja operatiivinen johtaminen (Pääesikunta 2015, 4). Nyttemmin niitä tuetaan laatu-, syvä- ja pedagogisen johtamisen johtamismalleilla (emt. 10). Mutta mitä on johtajuus ja miten se ilmenee johtamisen eri tasoilla. Entä kuinka sitä voidaan kehittää? Tämä tematiikka jääköön johtamisen tutkijoille puntaroitavaksi ja meille muille käytännön kehittämishaasteeksi.

Verkostonäkökulma jatkaa Puolustusvoimissa myös epävirallista tuloaan, kun työntekijät verkottuvat keskenään yli organisaatorajojen ja jopa globaalisti. Toisaalta teknologinen determinismi on latistanut ”ihmisen osaa” milloin latourilaiseksi ”aktantiksi” (Mäkinen 2006b), ”tietokoneen prosessoriksi” (Mäkinen 2007) tai tuttavallisemmin muurahaiseksi (Hakkarainen ym. 2004), joka rihmastossa vaeltelee muiden lajitovereidensa kanssa. Väitän, että ”ihmisen osa” ja *toimijuus* on jotain merkityksellisempää, jotain sellaista, jota tulisi pohtia myös niissä yhteyksissä, joissa jäsenämme minkä puolen valitsemme nykyisessä debatissa olemmeko ”moderneja” (Latour 1993) vai moskoslaisia ”postmoderneja” (Mäkinen 2010; 2011b).

Strateginen korpraali asevelvollisten kasvattajana

Väitän niin Krulakin kuin sotilaspedagogian hengessä, että jokainen sotilas on sekä johtaja että väkivallan hallinnoija. Hän on myös opettaja ja kasvattaja sekä yhteiskunnallinen verkottuja ja vaikuttaja. Syvemmissä mielessä sotilas on

myös kansalainen oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Näin ”modernina” ja/tai ”postmodernina” aikanamme.

1990-luvulla ja 2000-luvun alkupuolella tehtyjen kadettiupseeriston arvo-
tutkimusten mukaan Puolustusvoimat täyttää yhteiskunnan antamaa tehtävää,
joka pohjimmiltaan perustuu yksilön ja yksilöiden muodostamien yhteisöjen
turvallisuuSTARPEISIIN (Mäkinen 2015a). Puolustusvoimien nykyisten kolmen
päätehtävän ja edellä mainitun *turvallisuustarvelähtöisyyden* valossa voidaan
pohtia, miten ja missä määrin sotilastoiminnassa otetaan huomioon kansallisten
turvallisuuSTARPEIDEN lisäksi myös kansainväliset turvallisuustarpeet.

Näistä lähtökohdista tulkitseen, että Puolustusvoimat kouluttaa kansalaisia
ensisijaisesti turvallisuusalan toimijoiksi ja isänmaamme puolustajiksi. Koulu-
tetut sotilaat toimivat rinnan muiden ”sisäisen ja ulkoisen” eli ”yhteiskunnallisen
kokonaisturvallisuuden” toimijoiden kanssa. Sotilaitakin koulutetaan suo-
malaisessa koulutusjärjestelmässä ja pääosin Suomessa heitä kasvatetaankin.
Hallinnollinen siiloutuminen ja rajautuminen ”vain kunkin omiin kouluihin ja
tehtäviin” ei välttämättä tue kansalaisturvallisuustoimijan *maailmankuvan* ra-
kentumista sellaiseksi, missä ymmärretään laajoja kansallisia ja kansainvälisiä
merkitysyhteyksiä suomalaisen turvallisuuden rakentamiseksi.

Keskeistä kasvatuksessa ovat identiteettien työstäminen, merkitysperspek-
tiivien laajentaminen ja yhdessä tapahtuva tulevaisuusorientoitunut yhteis-
kehittäminen. Kasvatus on transformatiivista. Puolustusvoimissa on pyritty ete-
nemään transformatiiviseen suuntaan viimeistään syväjohtamisen myötä läpi
2000-luvun. Syvälinen, jokaista henkilökohtaisesti koskettava transformaatio
sopii hyvin yhteen asevoimien ”vallankumoushenkisen” uudistustavoittelun
kanssa edellyttäen, että vallankumoushenkisyydelle annetaan, teknologisesti
orientoituneen RMA-ajattelun lisäksi, inhimillisiä ja kasvatuksellisiakin ilme-
nemismuotoja (REA; Revolution in Educational Affairs; ks. Mäkinen 2011b;
Mäkinen 2015b).

Värrin (2007) tavoin (ks. Mäkinen (painossa)) voidaan väittää, että kansalliset
identiteettimme ovat rapautumassa esimerkiksi globalisaation aikakauden
”postmodernien” ja kulttuurien yhdenmukaistamis paineiden alla. Toisaalta
kansalliset ja kansalaisten muut identiteetit voivat globaalien paineiden kes-
kellä vahvistua ja hybridisoitua. Tällaisessa toimintaympäristössä inhimillinen
toimijuus ja toimintakykyisyys ovat korvaamattomia valmiuksia pyrittäessä
hyvään elämään.

Sotilaspedagogiassa on perinteisesti pohdittu sotilastoimintaa yhteiskunnallisen
merkitysyhteyksissään. Tällöin on esimerkiksi pyritty jäsentämään sitä,
mistä ja millaisesta yhteiskunnasta tulevaisuuden sotilaat tulevat ja millaisin
arvoin, *identiteetein* ja motiivein he sotilastoiminnan tekijöiksi tulevat? (Ks.
Toiskallio 2004, 11.)

Sosiaalisen oppimisen teorian oppi-isään, Etienne Wengeriin, nojautuen on väitetty (Mäkinen (painossa)), kuinka identiteetti on maailmassa olemissen muoto. Se millainen identiteettimme on (ts. kuka olemme), määrittyy pikemminkin arkisen elämisen kuin vain ajattelumme tai sanomistemme myötä. Tämä tarkoittaa sitä, että sotilaspedagogiikan näkökulmasta tärkeää eivät ole vain puheet ja narratiivit vaan pikemminkin teot ja toiminta, mikä on *pääsääntöisesti* keskeisintä kansalaisotilaille ja ammattisotilaille.

Wengerin mukaan identiteetti ilmenee käytännössä paikallisen (lokaalin) ja globaalin vuorovaikutuksessa. Tästä seuraa se, että kansalainen (kuten sotilaskin) on *glokaali* tekijä. Näkökulma saattaa vaikuttaa jossain määrin abstraktilta ja käytäntöön soveltumattomalta mutta se on täsmälleen sama kuin Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (2010, 13).

Tästä näkökulmasta olisi sängen valitettavaa, jos Puolustusvoimissa tai asevoimissa ylipäätään, sotilaiden peruskoulutuksen aikana heidät *irtikytettäisiin aiemmista sosiaalisista verkostoistaan ja identiteeteistään* esimerkiksi olettaen että sotilas- ja siviilielinpiirit olisivat toisilleen *vastakkaisia* (Vest 2013; Mäkinen 2006a). Tiedostamattomuus tai ymmärtämättömyys yhteiskunnallisen turvallisuustoiminnan kokonaisvaltaisuudesta sekä oletettu intressien vastakkaisuus on ristiriidassa esimerkiksi yhteiskunnallisen kokonaisturvallisuustoiminnan päämäärien tai vaikkapa kansallisten, esimerkiksi hybridisodalta varautumisen, toimenpiteiden kanssa. Sotilaskasvatuksen lähtökohdaksi ei voi ajatella yksilöä, joka olisi ikään kuin tyhjä taulu ja joka vielä revitään irti verkostoistaan sekä kansallisista että kansainvälisistä merkitysyhteyksistään kouluttaen hänet ”vain tappajaksi”².

Vakiintuneen sanonnan mukaan nuorissa on kansakuntamme tulevaisuus. Kasvattajina meidän tulee sosiaalista nuoria omien oikeuksiensa ja vastuidensa sekä esimerkiksi tässä artikkelissa kerrattujen näkökulmien (merkitysperspektiivien) pariin, sillä kenellekään ne eivät ole valmiina syntymänsä hetkellä. Osana glokaali- tai *globaalikasvatustaan* heille tulee opettaa laajojakin näkökulmia, jotta he ymmärtäisivät *glokaalin* toimijuutensa ja vastuunsa. Tähän haasteeseen on kouluissa tartuttu osana uutta opetussuunnitelmaa (OPS 2016) ja *ekososiaalista sivistystä* (Salonen 2013).

Suomalaisessa sotilastoiminnassa toimintakykyisyyden keskeisyys on tiedostettu sotilaspedagogian avulla. Michael Polanyin (1966) mukaan me voimme tietää enemmän kuin osaamme kertoa. Polanyi kuuluu siihen laajaan anti-kartesiolaiseen (vrt. Descartes) tutkimusyhteisöön, joka haastaa kartesiolaisen tulkinnan väitteellään kaiken tiedon kehollisista (hiljaisista) juurista. Näihin filosofisiin mutta yhä ajankohtaisiin pohdintoihin on sotilaspedagogian parissa kehitetty *toimintakyvyn* käsite.

Toimintakykykäsite ei ole vain ”intin keksintö”. Se perustuu hyvin laajaan ja monitieteiseen tutkimukseen sekä Suomessa että maailmalla (Toiskallio ym. 2009; Pihlainen ym. 2015). Toimintakykyisyys ilmenee yhteisöllisessä toiminnassa ja sitä tulee tarkastella myös laajoissa merkitysyhteyksissä. Esimerkiksi Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos on kartoittanut toimintakykyä laajalla kysymyspatteristolla. Edes kyselykaavakkeiden täsmällistä hyödyntämistä ei toimintakyvyn kannalta voi pitää riittävänä, jos tutkimuksella ja kehittämistyöllä pyritään yksilöiden voimaannuttamiseen sekä toimintakyvyn syvempään ymmärtämiseen ja kehittämiseen.

Toimintakykykäsite on *uudelleenvälittävä* ja uusvälineellinen (remediating; retooling). Sen avulla voidaan ylittää toimintajärjestelmien rajoja, kun edetään kohti yhteiskehittelyn aikakautta. Toinen kansallinen ja turvallisuusviranomaisten toimintaa välittävä käsite on esimerkiksi syväjohtaminen, jota opiskellaan muun muassa Maanpuolustuskorkeakoulussa ja Poliisiammattikorkeakoulussa. Keskeistä on ymmärtää, että yhteiskunnan ja suomalaisten turvallisuutta rakennetaan viranomaisten *yhteistyönä*, jossa tarvitaan myös uudelleenvälittäviä käsitteitä ja jaettuja työvälineitä.

Kansalaisen ja kansalaisotilaan toimintakyvyn muotoutuminen on elinikäinen prosessi. Nykyisin asepalvelus kestää lyhimmillään vain 5,5 kuukautta. Asevelvollisuusaikana kansalainen osallistuu kertausharjoituksiin ja häntä pyritään aktivoimaan myös vapaaehtoisen maanpuolustustyön pariin. Mutta entä jos hänen toimintakykynsä ja motivaationsa ei riitä ja hän ei sovellu sotilaallisiin tehtäviin? Entäpä sitten erilaisiin maanpuolustuksen ja yhteiskunnan turvallisuustehtäviin? Tässä muutamia haasteita, joihin turvallisuusviranomaisten ohella myös yhteiskunnassa laajemmin toivotaan otettavan kantaa (Mäkinen 2015c).

Lyhyen asepalveluksen aikana ei välttämättä saada aikaan merkittäviä toimintakyvyn kehittymisiä koko yhteiskuntaa ajatellen. Sen sijaan asepalvelus tarjoaa yksilöille merkittäviä kehittymismahdollisuuksia, joihin pedagogien on tartuttava. Vastaava haasteellinen asetelma on kaikissa kouluissa ja muusakin toiminnassa ajatellen toimintakykyjen kehittämistä. Tämän tyyppisten teemojen kautta rakentuu yhteiskunnallisesti ymmärrystä siitä, mikä on tilanne ”hyvinvointiyhteiskunnassamme” ja olisiko esimerkiksi ”hyvinvointitoimintayhteiskunta” -henkiset pohdinnat (Ehrnrooth 2016) väylä aikamme syvien kriisien ratkaisemiseen?

Katson, että Puolustusvoimilla ja sotilaspedagogeilla on tähän erinomaiset lähtökohdat, kun he korostavat oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainoa sekä laaja-alaista yhteistyötä. Sotiemme kokemusten kautta keskuutemme on kiteytynyt ”kaveria ei jätetä” -periaate. Se sopii erinomaisesti ohjenuoraksi myös nyky-yhteiskunnassa.

Turvallisuuden eri ilmiöt eivät siiloudu eri viranomaisten toimintalokeroihin tai jakaudu vain sisäisen tai ulkoisen turvallisuuden alaa koskeviksi. Niinpä entistä kehittyneempien yhteiskuntamallien yhteiskehittelylle ja käyttöön soveltamiselle on suuri tarve. Aikamme ekologinen kriisi (ilmastonmuutos) vaikuttaa monin tavoin kriisien ja sotien taustalla. Yhteistä eri kriiseille on se, ettei niitä voi ratkaista yksinomaan teknologisin keinoin. Aikamme suurien ongelmien ratkaiseminen edellyttää myös kasvatuksen syvällistä uudistamista.

Kaiken kaikkiaan kansalaisia tulee osallistaa entistä enemmän turvallisuusalan toimintaan. Tähän perustuslakimme antaa hyvän lähtökohdan. Perustuslain uudistamisen kautta voidaan kansalaisten tasa-arvoista osallistamista selkiyttää entisestään (ks. Puolustusministeriö 2013) suomalaisten ja Suomen turvallisuuden sekä hyvän elämän takaamiseen. Mielestäni yksi kehittämiskeino olisi oppivelvollisuutta täydentävä *kansalaispalvelus*.

Strateginen korpraali kansainvälisenä sotilaallisena toimijana

Kansallinen, itsesuojeluun ja -puolustukseen perustuva sotilastoiminta on perinteisesti mielletty moraalisesti oikeutetuksi. Haasteet kasvavat, jos sotilallisia suorituskykyjä ja väkivaltaa käytetään osana kansainvälistä *interventiota*. Viimeistään tällöin korostuu sotilastoiminnan paradoksaalinen luonne. Sotilas joutuu samaan aikaan miettimään sekä väkivallan ja tappamisen että elämän suojelemisen suhdetta (Johtajan käsikirja 2012, 53; Toiskallio ym. 2009; Värrö 2007).

Puolustusvoimien henkilöstöstrategian (2014) mukaiset kansainväliset tehtävät eivät ole pelkästään kriisinhallintaoperaatioita vaan mitä erilaisimpia koulutus-, tutkimus-, esikunta- ja muita tehtäviä. Huomio keskittyy usein siihen (kuten tässäkin artikkelissa), miksi sotilaat hakeutuvat vapaaehtoisesti kriisinhallintaoperaatioihin. Toisin sanoen mitkä tekijät motivoivat heitä kriisinhallintatehtäviin?

Kriisinhallintaoperaatioihin hakeutumisen motivaatiotekijöitä on selvitetty kansallisissa tutkimuksissa. Tutkimusten mukaan esimerkiksi halu auttaa operaatioalueella eläviä ihmisiä ei ole merkittävä syy kriisinhallintaoperaatioihin hakeutumiseen. Kadettiupseerien osalta kriisinhallintatyö nähdään luontevana osana sotilasuraa. Se on keino kartuttaa sotilaskokemusta, mahdollisuus saada virkistävää vaihtelua ja tehdä jotain *merkityksellisempää* kuin ”harmaassa” ja hallinnollissävytteisessä arjessa (Jantunen ym. 2014, 96; Anttila 2012; Leskinen 2011, 52; Pihlainen ym. 2015).

Turvallisuus- ja puolustuspoliittisissa selonteoissa ja kriisinhallinnan eri strategioissa kriisinhallintaan orientoidaan ja motivoidaan varsin erilaisin

perusteluiin³. Kansalliset ja Puolustusvoimien intressit ovat usein ristiriidassa yksilöllisten intressien kanssa. Tulkitsen tämän ilmiön *sotiluuden kriisiytymisen* sekä kasvatusvajeen ilmentymäksi.

Sotiluuden kriisiytyminen ja kasvatusvaje ovat ymmärrettäviä tekijöitä, jos tarkastellaan kuinka näitä teemoja on käsitelty upseerikoulutuksessa vuodesta 1956 alkaen, jolloin Suomi aloitti osallistumisensa rauhanturvaamiseen. Väitän, että näitä kysymyksiä on käsitelty vähän eikä ainakaan kattavasti, kun otetaan huomioon opiskelijoiden nykyiset mahdollisuudet valita puolustushaara-, aselaji- ja pääaine eli pääsääntöisesti sotataito. Suomalainen sotataito tarkastelee pääosin kansallista sotilastoimintaa, ei niinkään kriisinhallintatoimintaa. Myöskään keskeisiä sotilastoiminnan paradokseja ja ristiriitoja sekä identiteetin työstämistä ei ole kaikille opetettu muuta kuin aivan viime vuosina.

Esitän seuraavaksi kaksi esimerkkiä, kuinka Suomi voisi ”nykyistä linjakkaammin” perustella osallistumistaan kansainväliseen sotilastoimintaan. Ensiksi, myös poliittisella tasolla tulisi korostaa sotilaiden osaamisen kehittämistä ja ”tulikasteen” hankkimisen tärkeyttä kriisinhallintaoperaatioissa ja sodissa (Mättölä 2012). Puolustusvoimien henkilöstöstrategian (2014, 17) mukaan eettinen toimintakyky perustuu Puolustusvoimien lakisäätteisten tehtävien, kuten esimerkiksi kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan osallistumisen, oikeutukseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jokainen kriisinhallintaoperaatio (myös sodanomaiset) ovat oikeutettuja ”aina ja kaikkialla”. Pohdittavaksi jää, onko olemassa myös oikeudettomia sotia ja kriisinhallintaoperaatioita? Käsitemaalyttisesti niitä pitäisi olla, jos Puolustusvoimat osallistuvat (vain) oikeutettuihin kriisinhallintaoperaatioihin.

Toisena kansallisena vaihtoehtona on osallistuminen kansainväliseen sotilaskoulutukseen ja -kasvatukseen osana NATO-yhteistyötä esimerkiksi rauhankumppanina. Strateginen korpraali on kouluttaja ja kasvattaja myös kansainvälisissä yhteyksissä, ei yksinomaan kriisinhallintatoimintaan liittyen. Tästä NATO:n kumppanimaita osallistava ”sotakoulujen ja -instituutioiden” kehittämisohjelmaan (Partnership for Peace Consortium 2016) on hyvä esimerkki. Näissä yhteyksissä suunnitellaan ja yhteiskehitellään esimerkiksi mihin entisen Neuvostoliiton maahan ”koulutus- ja kasvatusinterventio” kulloinkin tehdään ja miten? Näissä yhteyksissä koulutus ja kasvatus ei ole itseisarvo vaan keino tukea asianomaisen yhteiskunnan turvallisuuden ja muun yhteiskunnallisen kehityksen edistymistä. Mielestäni tällaiselle sotilastoiminnalle on paitsi tarvetta myös Suomella huomattavasti annettavaa, kun otetaan huomioon Suomen kansainvälisesti korkeatasoinen osaaminen sekä koulutusjärjestelmämme taso.

Strateginen korpraali etätöissä ja muutoin kotonaan

Sotilastoiminnan yhtenä, ei suinkaan vähäisimpänä, kontekstina ovat kodit. Nykyisin Puolustusvoimien henkilöstön työtehtävät tulevat suuressa määrin koteihin ja vastaavasti kotiasiat työpaikoille. Kuinka tämä vaikuttaa sotilaiden identiteetin rakentumiseen? Määritteleekö ammattisotilas itsensä eritavoin, kun hän on töissä työpaikallaan kuin etätöissä kotonaan? Vaikuttaako sotiluus (ja miten) hänen suhtautumiseensa läheisiin ja kansalaisiin? Pystyykö hän samaistumaan heihin vai heijastaako hänen identiteettinsä pikemminkin vieraantumista (muista) kansalaisista ja yhteiskunnasta?

Jälki-eriksonilaisen identiteettitutkimuksen (Mäkinen, painossa) mukaan ihmisen on mahdollista pitää itseään kokonaisuutena, vaikkakin hän työskentelisi erilaisissa toimintaympäristöissä ja ”elinpiireissä”. Identiteetin työstäminen on prosessinomaista ja elinikäistä. Sotiluuden kannalta voisi ajatella, että identiteetin ei soisi syvästi muuttuvan, kun henkilö astuu palvelukseen tai kun hän kotiutuu tai eläköityy. Toisaalta myös aikuisten on mahdollista kokea (toimijuuteensa ja toimintakykyisyyteensä perustuen) siirtymiä ”alikehittyneestä” kehittyneempään identiteettiin.

Identiteetti on keskeinen käsite, joka linkittää kehittyvän, osin yksilöllisen identiteetin ja asianomaisen kontekstin sekä kulttuurin ”keskinäisriippuvaiseksi” kokonaisuudeksi (Mäkinen (painossa)), jolla on myös historialliset ja sosiokulttuurilliset juurensa (Mäkinen 2006a). Identiteettienkin muokkauksista tutkittaessa tarkoituksenmukaisin analyysiyksikkö on verkottuneista toimintajärjestelmistä muodostuva kokonaisuus. Tässä artikkelissa identiteetti on merkityksellistetty sotiluuden kautta (Engström 2001; Mäkinen 2006a; McCaslin 2004).

Ihmisen – ei vähiten sotilaan – osa on paradoksinen. Myös arkikokemuksen valossa se on täynnä ristiriitoja. Niinpä identiteettien rakentuminen ei ole jatkuvaa voittokulkua ”voitosta voittoon”. Identiteetin työstäminen on parhaimmillaankin hidasta, joka etenee pikemminkin kriisien ja ristiriitojen ratkaisujen kautta. Usein identiteettitutkimus jättää sivuun syvemmät, inhimillisemmät valmiutemme ja voimavaramme, joita kutsutaan *egoksi* ja ego-identiteetiksi. Ego-identiteetti viittaa vahvuuteen, jonka ego voi paradoksien ja ristiriitojen kohtaamisen ja ratkaisujen kautta saavuttaa. Se on pyrkimystä ymmärtää, keitä me olemme ihmisinä ja esimerkiksi Suomen kansalaisina ja mitä erityislaatuista liittyy tai ei liity omaan professionaaliseen toimintaamme.

Viimeistään tulosjohtamisen myötä tuloskeskeisyys on ollut nosteessa Puolustusvoimissakin. Siitä huolimatta monet henkilöstöalan normit painottavat työpaikallaolotunteja tulosten kustannuksella. Vastaavasti tutkintoihin

johtavassa opetuksessa ylikorostetaan paikan päällä tapahtuvaa koulutusta *johtetun ja tuetun opiskelun sekä työssäoppimisen* sijaan.

Puolustusvoimissa opiskelua on monimuotoistettu lähes koko 2000-luvun. Opiskelua on sulautettu muuttuneisiin toimintaympäristöihin ja konteksteihin. Opintojen myötä on kasautunut paljon ymmärrystä hajautetun ja etätöiden sekä ”etäopiskelun” tarjoamista mahdollisuuksista ja sen asettamista vaateista. Puolustusvoimien hyödyntämä teknologia on myös kehittynyt tukien yhteistoiminnallista ja *tutkivaa oppimista* kaikissa sotilaan toimintaympäristöissä. Näin eri puolilla hankittu kokemus ja osaaminen sekä yhdessä luotu tieto ovat kerryttämässä koko Puolustusvoimien osaamispääomaa.

Pragmatistien John Deweyn ja George Herbert Meadin (Mäkinen 2006a) myötä olemme ymmärtäneet, ettemme tiedä valmiita ratkaisuja ongelmiimme saati kaikkien keskeisimpien ongelmien muotoiluja. Me tiedämme kuitenkin sen, millaisia välineitä ja *näkökulmia* näissä ratkaisuisa tarvitaan. Kansalaisen tulee orientoitua globaaliksi toimijaksi, jolle toimintakyvyn ja identiteetin elinikäisellä työstämisellä (itsekasvatuksella) on keskeinen merkitys. Toimijaksi, joka asemoi itsensä geopoliittisella kartalla Suomen kontekstiin (Mäkinen 2015a) ja kulttuuriin sekä historiaamme, joka paineissaan on ”timantisoinut” (Mäkinen 2015b) meidät kohtaamaan muuttuvan toimintaympäristömme asettamat haasteet. Uskon, että näistä lähtökohdista ja esittämilläni ajatuksilla, me suomalaiset voimme säilyttää paikkamme maailmankartalla, nyt ja tulevaisuudessa.

Viitteet

- 1 Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Toimia – tietokanta on tässä yhteydessä, toimintakykytutkimukseen liittyen, keskeinen esimerkki tämän tyyppisestä tieteellisestä lähestymistavasta. ks. <http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/>.
- 2 Vai olemmeko kenties unohtaneet oman professionaalisen ytimemme? ks. Libel (2016).
- 3 Ks. esim. Koivula (2016a; 2016b), joka tuoreeltaan virittelee strategian ja politiikan tutkimuksen parissa kansallista keskustelua sotilaallisen voiman yhteydestä sotilaalliseen uskottavuuteen ja muihin aikaansaannoksiin. Lisäksi esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus Suomen sotilaalliseen kriisinhallintaan liittyen (2013; 2015) resonoi tässä artikkelissa pohdittujen sotilastoiminnan perusmerkityksien kanssa.

Lähteet

- Anttila, Ulla (2012). *Enhancing human security through crisis management – opportunities and challenges for learning*. Tampere: Juvenes Print.
- Anttonen, Johanna (2016). *Yhteistä turvallisuutta rakentaen: poliisi- ja upseeriprofessioiden yhteiskehittelyn mahdollisuuksista*. Tampere: Juvenes Print.

- Ehrnrooth, Jari (2016). *Hyvintoimintayhteiskunta: miten aikamme kriisi ratkeaa?* Helsinki: Kirjapaja.
- Engeström, Yrjö (1987). *Learning by expanding: an activity – theoretical approach to developmental research.* Helsinki: Orienta-Konsultit.
- Engeström, Yrjö (2001). Expansive Learning at Work: toward an activity theoretical reconceptualization. *Journal of Education and Work*, 14(1), 133–156.
- Grossman, Dave (1996). *On killing: the psychological cost of learning to kill in war and society.* Boston: Back Bay Books.
- Hakkarainen, Kai, Kirsti Lonka & Lasse Lipponen (2004). *Tutkiva oppiminen: Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjänä.* Porvoo: WS Bookwell.
- Huntington, Samuel (1957). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Jantunen, Saara & Noora Kotilainen (2014). Drones, missiles and teddy bears: the crisis of 21st century soldiership. Teoksessa M. Vuorinen, N. Kotilainen & A-M. Huhtinen (toim.), *Binaries in battle.* Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 76–104.
- Johtajan käsikirja* (2012). Tampere: Juveness Print.
- Koivula, Tommi (2016a). Täytyykö Euroopan unionin käyttää sotilaallista voimaa ollakseen uskottava? <http://politiikasta.fi/taytyyko-euroopan-unionin-kayttaa-sotilaallista-voimaa-ollakseen-uskottava/>, 4.9.2016.
- Koivula, Tommi (2016b). *The European Union and the Use of Military Force: Uncovering the myths.* London: Routledge.
- Latour, Bruno (1993). *We have never been modern.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Leskinen, Jukka (2011). *Rauhanturvaajien psykososiaalinen hyvinvointi.* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Libel, Tamir (2016). *European Military Culture and Security Governance: Soldiers, scholars and national defence universities.* London: Routledge.
- McCaslin, Mary (2004). Coregulation of opportunity, activity, and identity in student motivation – Elaborations on Vygotskian Themes. Teoksessa D. McInerney & S. Van Etten (toim.), *Big Theories Revisited.* US: Information Age Publishing, 249–274.
- Mäkinen, Juha (2006a). *The Learning and Knowledge Creating School: Case of the Finnish National Defence College.* Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mäkinen, Juha (2006b). Reflecting on the Epistemological and Ontological Foundations of Web-Based Teaching. *International Journal of Knowledge, Culture and Change Management*, 6, 97–108.
- Mäkinen, Juha (2007). Interplay Between the Culture of the FDF and the Knowledge Management Field. *International Journal of Knowledge, Culture and Change Management*, 7, 75–85.
- Mäkinen, Juha (2010). Educating Soldiers and Security Sector Actors for Human Security-Oriented Activities. *Tiede ja Ase*, 68, 63–77.
- Mäkinen, Juha (2011a). Muuttuvat Puolustusvoimat – muuttumaton sotiluus? *Tiede ja Ase*, 69, 79–95.
- Mäkinen, Juha (2011b). Military Pedagogical Comments on the Expeditionary Mindset – a Finnish interpretation. Teoksessa H. Fürst & G. Kümmel (toim.), *Core Values and the Expeditionary Mindset: Armed Forces in Metamorphosis.* Baden-Baden: Nomos, 113–126.
- Mäkinen, Juha (2015a). Sotatieteitä – ei sotatieteitä? Teoksessa A. Nokkala, J. Hanska & M. Häyry (toim.), *Akateemisuus ja upseerius: tieteen, tutkimuksen ja johtamisen ristivetoa puolustushallinnossa.* Tampere: Juveness Print, 17–38.

- Mäkinen, Juha (2015b). Revolution in educational affairs at the Finnish National Defence University? *Hungarian Educational Research Journal*, <http://herj.lib.unideb.hu/megjelent/index/32>, 30.8.2016.
- Mäkinen, Juha (2015c). Asevelvollisuus ja maanpuolustusjärjestelmät maailmalla, *Kylki-rauta*, 34–37.
- Mäkinen, Juha. (painossa). Educating both Cadets and Civilians in Times of General Conscription. Teoksessa P. Ertl (toim.), *Armed Forces and Society in the 21st Century: Values, Needs and Ends*. Springer Science International: Cham/Wiesbaden.
- Mäkitalo, Jorma (2001). Toimintakyky ja toiminnan teoria. Teoksessa S. Talo (toim.), *Toimintakyky – viitekehuksesta arviointiin ja mittaamiseen*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 49. Turku: KELA, 65–92.
- Mättölä, Ali (2012). Afganistan-operaatio kehittää Suomen sotilaallista suorituskykyä. Teoksessa J. Rantapelkonen (toim.), *Taistelukentällä: suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 171–176.
- Partnership for Peace Consortium (2016). <http://www.pfp-consortium.org/index.php/activities/defense-education-enhancement-program-deep>, 30.8.2016.
- Pihlainen, Kai, Matti Santtila, Kai Nyman, Tarja Nykänen, Matti Mäntysaari, Jani Vaara, Tommi Vasankari, Harri Rintala, Juha Mäkinen, Jarmo Viskari & Heikki Kyröläinen (2015). Sotilaan toimintakyvyn tutkimus Libanonin UNIFIL kriisinhallinta-operaatiossa – KRITOKY2014. Pääesikunta: julkaisematon loppuraportti.
- Polanyi, Michael (1966). *The Tacit Dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Puolustusministeriö (2013). *Selvitys Jehovan todistajien vapauttamista asepalveluksen suorittamisesta koskevasta lainsäädännöstä*. Professori Jukka Kekkonen selvitys 15.4.2013. http://www.defmin.fi/files/2465/jehova_selvitys_plm_04_2013.pdf, 18.7.2013.
- Pääesikunta (2014). *Puolustusvoimien henkilöstöstrategia HESTRA*.
- Pääesikunta (2015). *Puolustusvoimien johtaminen ja ohjaus*. HL477/29.10.2015.
- Salonen, Arto (2013). *Ekososiaalinen sivistys oppiaineiden yhteisenä tavoitteena*. Julkaisematon esitys Opetushallituksen Opetussuunnitelmaseminaarissa 5.6.2013.
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2016). *Toimia – tietokanta*. <http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/>, 4.9.2016.
- Toiskallio, Jarmo (2004). Action Competence Approach to the Transforming Soldiership. Teoksessa J. Toiskallio (toim.), *Identity, Ethics, and Soldiership*. Helsinki: Edita, 107–130.
- Toiskallio, Jarmo & Juha Mäkinen (2009). *Sotilaspedagogiikka: sotiluuden ja toimintakyvyn teorioita ja käytäntöä*. Helsinki: Edita Prima.
- Valtioneuvosto (2010). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Puolustusministeriö: Vammalan kirjapaino.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2013). Tuloksellisuustarkastuskertomus: sotilaallinen kriisinhallinta. https://www.vtv.fi/files/3594/9_2013_Sotilaallinen_kriisinhallinta.pdf, 4.9.2016.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2015). Jälkiseurantaraportti. https://www.vtv.fi/files/4920/Jalkiseurantaraportti_Sotilaallinen_kriisinhallinta.pdf, 4.9.2016.
- Vest, Bonnie (2013). Citizen, Soldier, or Citizen-Soldier? Negotiating Identity in the US National Guard. *Armed Forces & Society*. Published online 21 November 2012, 10.1.2013.
- Värri, Veli-Matti (2007). Some Problems of Ethics in Military Education: The question of ethics in the military space. Teoksessa J. Toiskallio (toim.), *Ethical Education in the Military: What, How and Why in the 21st Century?* Helsinki: Edita Prima, 31–42.